

Проблематика застосування показника «валовий прибуток» у процесі CVP-аналізу

Нестерова С.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Мукачівського державного університету

У статті розглядається проблема змістового навантаження показника «валовий прибуток» у Звіті про фінансові результати. Пропонується удосконалення подання інформації про величину валового прибутку у звітності шляхом вилучення зі складу собівартості реалізованої продукції витрат, що не залежать від обсягу виробництва і реалізації продукції, зокрема, амортизаційних нарахувань. Метою такого удосконалення стане набуття валовим прибутком ознаки доречності та можливості ототожнення з ключовим параметром CVP-аналізу – валовим маржинальним прибутком.

Ключові слова: валовий прибуток, маржинальний прибуток, CVP-аналіз, фінансова звітність, операційна діяльність, витрати, фінансовий результат.

Нестерова С.В. ПРОБЛЕМАТИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОКАЗАТЕЛЯ «ВАЛОВАЯ ПРИБЫЛЬ» В ПРОЦЕССЕ CVP-АНАЛИЗА

В статье рассматривается проблема смысловой нагрузки показателя «валовая прибыль» в Отчете про финансовые результаты. Предлагается усовершенствование подачи информации о величине валовой прибыли в отчетности путем выведения из состава себестоимости реализованной продукции затрат, не зависящих от объема выпуска и реализации продукции, в частности, амортизационных начислений. Цель такого усовершенствования в возможности отождествления валовой прибыли с ключевым параметром CVP-анализа – валовой маржинальной прибылью.

Ключевые слова: валовая прибыль, маржинальная прибыль, CVP-анализ, финансовая отчетность, операционная деятельность, затраты, финансовый результат.

Nesterova S.V. PROBLEMS OF THE «GROSS PROFIT» USE IN THE PROCESS OF CVP ANALYSIS

The article considers a problem of sense load of «gross profit» in the Financial Results Report. Proposed an improvement of data submission on the gross profit value in accounting by deducting of expenses, which are not dependent on the quantity of output and sales, in particular, depreciation charges, from the cost value of products sold. The purpose of this improvement is on the possibility of identification of gross profit and gross profit margin as a key parameter of CVP analysis.

Keywords: gross profit, marginal profit, financial reporting, operating activity, costs, finance result.

Постановка проблеми. Фінансовий аналіз є тим набором інструментів, який дозволяє приймати ефективні управлінські рішення, спрямовані на забезпечення тривалого успішного функціонування суб'єкта господарювання в умовах мінливого економічного середовища. Саме тому методи, прийоми та показники, що використовуються у процесі аналізу, повинні відповідати вимозі доцільності. Витрати ресурси на аналітичні технології, що не несуть практичної користі – неефективне використання часу. В цьому сенсі інформаційна база, що її використовують у аналітичній роботі, має бути зрозумілою для переважної більшості користувачів та максимально змістовною. Цей постулат декларує й НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», за яким «фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає

на прийняття рішень користувачами...» [1]. Проте, окремі показники фінансової звітності вимозі доречності відповідають не в повній мірі. Одним з таких показників вважаємо валовий прибуток – складову Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід).

Аналіз основних досліджень і публікацій. Одним з напрямків фінансового аналізу є аналіз взаємозв'язку обсягу виробництва, собівартості (витрат) та прибутку. В цьому контексті важливим параметром моделювання такого взаємозв'язку є розуміння складових загального операційного прибутку і усвідомлення джерел інформації для визначення цих складових.

Питання дефініції прибутку активно обговорюється в колі представників вітчизняної та зарубіжної школи фінансового аналізу. Фундаментальні праці А. Бабо, А. Маршалла,

К. Маркса висвітлюють сутність цієї надважливої економічної категорії. В роботах вітчизняних науковців І.О. Бланка, Ф.Ф. Бутинця, В.О. Меца, В.М. Опаріна характеризуються його види, значення для ідентифікації успішності підприємницької діяльності. Проте, валовий прибуток як один з шаблів формування кінцевого фінансового результату (прибутку) залишається поза увагою вчених, знаходячи відображення переважно у регламентуючих документах, що визначають процедуру обліку господарських операцій. Прийняте в цих документах визначення величини валового прибутку позбавлене, на нашу думку, ознаки доречності.

Метою дослідження є аналіз трактування економічної категорії «валовий прибуток» та обґрунтування необхідності зміни методології його розрахунку з метою набуття аналітичного змісту.

Виклад основного матеріалу. Попри удавану простоту, валовий прибуток виявляється дуже неоднозначною економічною категорією. По-перше, він є частиною більш широкого, фундаментального поняття «прибуток», яке, на думку багатьох дослідників [4; 5], так само потребує переосмислення, уточнення з метою досягнення однозначності трактування. Існує певна невідповідність між ознаками видів діяльності, доходів та формування фінансових результатів. Упродовж десятиліть розгортається полеміка навколо сутності, форм та джерел формування результатів діяльності, методики їх визначення [8]. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне спочатку розглянути підходи до тлумачення прибутку в загальному.

В роботі [5] вказується, що економічна категорія «прибуток» характеризується багатоаспектністю, різноманіттям форм, у зв'язку з чим не має однозначного трактування сутності прибутку та методики його визначення. Автори наводять порівняльну характеристику думок різних науковців щодо сутності прибутку. Слід зазначити, що серед запропонованих визначень є як науково-практичні дефініції, так і описові характеристики. На наш погляд, такі тлумачення (на кшталт, «прибуток є однією з основних категорій товарного виробництва, ... що характеризує відносини, які складаються в процесі суспільного виробництва» не можуть слугувати повноцінним визначенням, оскільки лише окреслюють місце прибутку у соціально-виробничих відносинах, але не розкривають авторський погляд на його сутність.

Автори роботи дослідили еволюцію економічних вчень стосовно теорії прибутку і запропонували власний морфологічний аналіз класифікації прибутку. Серед чисельних ознак є безумовні та дискусійні (до прикладу, класифікуючи прибуток за видами діяльності, недоцільно дублювати за об'єктами: прибуток від реалізації – це відсилання до фінансової звітності зразка 90-х років, наразі даний показник може бути розрахований як фінансовий результат від операційної діяльності. Крім того, не можна погодитись з існуванням «прибутку від фінансової діяльності», адже характер фінансової діяльності не передбачає генерування доданої вартості), проте необхідно вказати й на те, що в запропонованій класифікації не окреслено місце валового прибутку.

У роботі Бланка І.О. [3] найбільш повно висвітлено види прибутку за різноманітними класифікаційними ознаками. Автор не залишив поза увагою і величину валового прибутку, його розглянуто у складі елементів, що формують прибуток за різними ступенями «очищення» доходів від витрат поруч з маржинальним і чистим прибутком. Валовий прибуток вчений визначає як «суму чистого доходу від операційної діяльності за мінусом всіх операційних витрат, як постійних, так і змінних» [3, с. 46]. В такому трактуванні І.О. Бланк ототожнює методику розрахунку валового і балансового прибутку, за тієї різниці, що балансовий прибуток обчислюється для всіх видів діяльності, тоді як валовий виключно для операційної. Звертаємо увагу, що маржинальний прибуток протиставляється валовому через врахування у складі витрат, використовуваних для обчислення, лише змінних витрат. В подальшому дослідженні нами буде зроблена спроба довести необхідність зближення понять «маржинальний прибуток» та «валовий прибуток» шляхом зміни процедури обчислення останнього.

Отже, можна зробити перший висновок, що валовий прибуток є ланкою, що пов'язує доходи та витрати підприємства, понесені під час операційної діяльності. Це підтверджує і місце відображення величини валового прибутку у Звіті про фінансові результати, проте алгоритм обчислення показника інший: «валовий прибуток (збиток) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) з урахуванням сум, які наведені у додаткових статтях» [1]. На перший погляд, підхід аналогічний, але до складу

собівартості не входять адміністративні витрати, витрати на збут, інші витрати, понесені під час операційної діяльності. Таким чином, валовий прибуток за трактуванням І.О. Бланка та валовий прибуток за НП(С) БО – різні за сутністю і величиною показники. На жаль, беззаперечно прийняти сторону стандарту як нормативного документа не можна через дві обставини:

1) трактування валового прибутку як величини доходів, очищеної від всіх витрат, поши-

рене серед нормативної та довідникової літератури, про що свідчать визначення, наведені у табл. 1. Саме такі джерела отримання інформації про сутність того чи іншого економічного показника найчастіше використовують пересічні користувачі фінансової звітності.

Звертаємо увагу на доволі дискусійні складові дефініцій, що їх виділено курсивом.

2) ми переконані, що валовий прибуток у Звіті про фінансові результати не несе аналітичного навантаження. Пригадаємо струк-

Таблиця 1

Визначення валового прибутку у науково-популярних та нормативних джерелах

№ п/п	Джерело	Визначення
1.	Міністерство зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України. Лист № 15-03/29-192 від 17.03.1998 р. Роздрібна, оптова торгівля. Основні поняття. Терміни і визначення. Розділ 4 (Загальні поняття, п. 4.33) Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN677.html	Валовий прибуток (<i>рос. валовий дохід</i>) – сума всіх прибутків від продажу товарів та інших видів діяльності торгових підприємств.
2.	Державний комітет статистики. Наказ № 610 від 08.11.2004 р. Про затвердження методики розрахунку валового внутрішнього продукту виробничим методом і за доходами (розд. 2) Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_bk/pg_gwnuoq/pg2.htm	Валовий прибуток – це прибуток, отриманий в результаті процесу виробництва, до виключення процентів або інших доходів від власності, які належать до виплати по фінансових та інших матеріальних невикористаних активах, необхідних для здійснення виробництва. <i>Чистий прибуток визначається шляхом виключення з валового прибутку споживання основного капіталу.</i>
3.	Державний комітет статистики. Наказ № 610 від 08.11.2004 р. Про затвердження методики розрахунку валового внутрішнього продукту виробничим методом і за доходами (розд. 1) Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_bk/pg_gwnuoq/index.htm	Валовий прибуток [<i>та змішаний дохід</i>] визначається як різниця між ВДВ*, розрахованим за видами економічної діяльності виробничим методом, з одного боку, і оплатою праці найманих працівників, чистих інших податків, пов'язаних з виробництвом, з іншого. *ВДВ – валова додана вартість
4.	Вільна енциклопедія «Вікіпедія». Стаття «валовий прибуток» Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Валовий_прибуток	Валовий прибуток – загальна сума прибутку отримана підприємством від підприємницької діяльності. Визначається як різниця між чистим доходом і собівартістю цієї продукції. <i>З суми валового прибутку підприємство сплачує податки, відсотки за кредити, ренту, штрафи тощо. З вирахуванням цих витрат у розпорядженні підприємства залишається чистий прибуток.</i>
5.	Економічна енциклопедія «Словopedia». Стаття «валовий прибуток» Режим доступу: http://slovedia.org.ua/38/53394/377855.html	Сума грошових надходжень підприємства, одержана внаслідок його виробничо-господарської діяльності за мінусом (<i>вирахуванням</i>) усіх витрат. Обчислюють як різницю між надходженням від реалізації товарів і послуг та затратами на їх виробництво й реалізацію.
6.	Економічний словник. Стаття «валовий прибуток» Режим доступу: http://economic.br.com.ua/валовийприбуток	Валовий прибуток – загальна сума прибутку отримана підприємством від підприємницької діяльності. Визначається як різниця між виручкою від реалізації товарної продукції і собівартістю цієї продукції.

туру I розділу Звіту про фінансові результати [1]: з чистої виручки від реалізації продукції (ряд. 2000) необхідно відняти собівартість реалізованої продукції (ряд. 2050), в результаті чого отримуємо валовий прибуток (ряд. 2090). В ряді прикладних видань з фінансового аналізу пропонується використовувати даний показник для обчислення проміжної рентабельності капіталу або продукції (так звана, валова рентабельність [10, с. 408], рентабельність виробничих витрат [9, с. 562]). На наш погляд, це не доцільно – як показує практика, адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати на багатьох підприємствах становлять немалі суми, і нехтувати ними при обчислення так званої «валової рентабельності» економічно невиправдано. Можливі заперечення: це не остаточний показник рентабельності, адже розраховують рентабельність операційної діяльності, чисту рентабельність тощо. В такому випадку задамо собі питання: а що відображає «валова рентабельність», яку користь її значення представляє для аналітика? Арифметичне порівняння «валової рентабельності» з «операційною рентабельністю» – це штучна підміна структурного аналізу складу витрат, що формують фінансовий результат від операційної діяльності. Ані для просторового аналізу, ані для трендового даний показник, на наш погляд, змістовного навантаження не несе. При цьому займає місце у звітності, порушуючи принцип доречності, відволікаючи увагу аналітика.

Натомість, у фінансовій звітності відсутній інший показник, який є просто необхідним для визначення взаємозв'язку між показниками структури витрат собівартості продукції, обсягу виробництва та прибутку – тобто забезпечує той напрямок аналітичної роботи, який отримав в економічній теорії назву «CVP-аналіз». Це – маржинальний прибуток, який у класифікації І.О. Бланка передував валовому. Сутність та значення маржинального прибутку нами було розглянуто у роботі [6], і всебічно розкрито в роботах відомих вчених-економістів О.Орлова та Є. Рясних [7]. Доведено, що використання даного показника забезпечує такий розподіл умовно-постійних витрат, який, з одного боку, є зрозумілим, простим в розрахунках та легковиконуваним на будь-якому підприємстві, з іншого – економічно обґрунтованим. Метод розподілу умовно-постійних витрат пропорційно маржинальному прибутку, запропонований вченими, дозволяє визначити:

- критичний обсяг виробництва за кожним видом продукції в натуральному та вартісному вимірі;
- умовно-постійні витрати за кожним видом продукції;
- прибуток та рентабельність за кожним видом продукції.

Використання маржинального прибутку на основі методики, запропонованої вченими, дозволяє застосовувати потужний інструментарій управління і оптимізації витрат, планування прибутку в умовах навіть асортиментного випуску продукції, що є практично неможливим із застосуванням класичних моделей, таких як у роботі [11]. Адже класичні методи або вимагають переведення всього асортименту в умовні одиниці, або ж розраховані на майже неймовірну ситуацію, коли підприємство виробляє один вид продукції.

Отже, маржинальний прибуток являється ключовим параметром в системі показників CVP-аналізу. Але саме він відсутній у фінансовій звітності підприємств, проте наводиться валовий прибуток, який практичної користі не має. І тут саме час зауважити, що в багатьох роботах маржинальний прибуток названий валовим маржинальним прибутком, валовою маржею. В класичній моделі CVP-аналізу [11] валовий маржинальний прибуток визначається як різниця між виручкою і змінними витратами. Таке трактування збігається з тим, що його наводить І.О. Бланк для маржинального прибутку.

Звідси впливає другий висновок нашого дослідження – не варто розмежовувати поняття валового та маржинального прибутку, під яким розуміти фінансовий результат, що формується шляхом віднімання від отриманих доходів, генерованих під час операційної діяльності, витрат, що пропорційно залежать від обсягу реалізованої продукції. В економічній теорії подібні витрати називають змінними. На перший погляд, це не суперечить стандартам бухгалтерського обліку, оскільки під змінними розуміють витрати, які можна прямо віднести на собівартість продукції. Наказом Мінфіну № 372 від 18.03.2011 р. запроваджено подібну норму для підприємств, які визначають собівартість згідно з підпунктом 11.1 пункту 11 П(С)БО 16 «Витрати» [2], отже рядок 2090 у Звіті про фінансові результати виглядає логічним. Проте, за означеним положенням до прямих витрат необхідно відносити «амортизацію виробничих основних засобів та нематеріальних активів, безпосередньо пов'язаних з виробництвом продукції». Але ж амортизація

є елементом постійних витрат, величина нарахованого зносу залежить від первісної вартості об'єкта та обраного методу, а не від обсягу випущеної продукції. Лише в тому випадку, коли підприємство використовує виробничий метод нарахування амортизації. можна говорити про тотожність сукупних змінних витрат (у моделі CVP-аналізу) та собівартості, обрахованої за прямими витратами. Втім, на практиці далеко не всі підприємства застосовують виробничий метод, отже, ця тотожність не виконується, відповідно валовий прибуток не співпадає з маржинальним прибутком.

Отже, третій висновок дослідження: для набуття величиною «валового прибутку» реального аналітичного навантаження необхідно виводити з розрахунку собівартості реалізованої продукції величину нарахованої амортизації. У протилежному випадку валовий прибуток залишиться показником «сам у собі».

Висновки. Одним з принципів фінансового аналізу є доречність. Дотримання цього

принципу вимагає, щоб всі показники, які розраховуються у процесі аналітичної роботи, були інформативними та корисними для прийняття управлінських рішень. Величина валового прибутку, обчислювана у відповідності до прийнятих стандартів фінансового обліку, вимозі доречності, на наше переконання, не відповідає через включення до складу собівартості реалізованої продукції вагомому елементу постійних витрат – амортизації. При врахуванні у собівартості лише тих витрат, що змінюються пропорційно обсягу виробництва та реалізації, валовий прибуток отримав би зовсім інше змістовне навантаження, яке б наблизило його до величини валового маржинального прибутку, доречність використання якого в процесі аналітичної роботи сумнівів не викликає. Необхідно переглянути стандарти обліку витрат з тим, щоб забезпечити їх чітке структурування та надати показнику «валовий прибуток» того економічного сенсу, який дозволить його ефективно використовувати в управлінському обліку та фінансовому аналізі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: документ з0336-13, поточна редакція від 18.04.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: документ з0027-00, остання редакція від 09.08.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.
3. Бланк И.А. Управление прибылью / И.А. Бланк. – 2-е изд., расш. и доп. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 752 с. – (Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вып. 2).
4. Гавриш А.О. Класифікація прибутку як основа управління фінансовими результатами підприємств / А.О. Гавриш // Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – Випуск 169 (2) – [7 с.]. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/15877/1/12kao.pdf> (дата звернення 09.01.2016 р.) – Назва з екрану.
5. Жихор О.Б. Теретичні аспекти визначення сутності поняття «прибуток» [Електронний ресурс] / О.Б. Жихор, О.В. Петрухіна // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. Збірник наукових праць Університету банківської справи НБУ. Харківський інститут банківської справи. – 2011. – Розділ 2. Актуальні питання розвитку фінансів, обліку і аудиту. – [6 с.]. – Режим доступу: http://fd.khibs.edu.ua/pdf/2011_2/20.pdf (дата звернення 09.01.2016 р.) – Назва з екрану.
6. Нестерова С. Використання маржинального аналізу в процесі прийняття оперативних управлінських рішень / С. В. Нестерова, Д. Д. Сурмай // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2010. – № 8 (3). – С. 147-153.
7. Орлов О. А. Маржинальная прибыль в экономических расчетах / О. А. Орлов, Е. Г. Рясных // изд. 2-е, переработ. и дополн. – К.: Освіта України, 2011. – 192 с.
8. Стегней М.І. Особливості інструментарію визначення результатів господарської діяльності підприємств / М.І. Стегней, С.В. Нестерова, Л. Федурця // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. Спеціальний випуск 33 (частина 2). – 2011 р. – С. 253-259.
9. Тютюнник Ю.М. Фінансовий аналіз: навч. посіб / Ю.М. Тютюнник. – К.: Знання, 2012. – 815 с.
10. Фінансово-економічний аналіз: Підручник / Буряк П.Ю., Римар М.В., Бець М.Т. та ін. Під аг. ред. П.Ю. Буряка, М.В. Римара – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 528 с.
11. Финансовый менеджмент: теория и практика: Учебник / под ред. Е.С. Стояновой. – М.: изд-во Песpectива, 1996. – 405 с.